

lissimos quosque capiunt, ut ceperunt Davidem, Salomonem, Samsonem. Quocirca Soerates virum bonum aiebat debere habere, non tantum manus, sed et oculos, aures et linguas abstinentes. Sublimius S. Gregorius XXI *Moral.* II: « Intueri non licet, quod non licet concupiscere. » Nam, ut ait S. Bernardus serm. 5 *In festo omnium Sanctorum*: « Quod non videt oculus, cor non dolet. »

Porro concupiscentia et libido recte comparatur igni exardescenti, tum quia per eam physice incalescit sanguis, spiritusque vitales et animales, qui generationi deserviunt; tum quia per eam animus exardescit amore rei venereæ: unde Job cap. xxxi, 4: « Ignis est, usque ad perditionem devorans, et omnia eradicans genimina. » Idem docent Philosophi et Poetæ. Virgilius de Didone amante *Aneid.* libro IV *Aneid.*:

Ardet amans Dido, et cæco carpitur igni.

Horatius lib. I *Carm.*, ode 27:

Quæ te cumque domat Venus,
Non erubescendis adurit ignibus.

Lucretius lib. I:

Ignis Alexandri Phrygio sub pectore gliscens.

Dvidius III *Pastor.*:

Arserat *Aneæ* Dido miserabilis igne.

Fibullus lib. II, *eleg.* 4:

Uror, io remove, sæva puella, faces.

Hinc Cupido deus libidinis cum face pingitur, qua hominum animos inflamat.

10. OMNIS MULIER, QUÆ EST FORNICARIA, QUASI STERCUS IN VIA AB OMNIBUS CONCULCABITUR. — Hic versus et sequens jam desunt in Græco et Syro. Unde Jansenius censet eos ab Interprete vel alio quopiam additos, ad explanationem versuum præcedentium. Verum hoc parum est verisimile: sic enim non haberet auctoritatem canonicam B. Scriptura; et quis tam temerarius, qui hosce versus suos S. Scripturæ, quæ est epistola Spiritus Sancti, ut ait S. Gregorius, inserere ausus fuisset? Dicendum ergo Latinum Interpretem vetustum plenius et copiosius habuisse exemplar Græcum, quam nunc exstet. Porro « fornicaria, » sive meretrix, recte comparatur stercore: primo, ob foetorem, tum corporis, tum animæ; secundo, ob foeditatem pariter utriusque; tertio, ob vilitatem; quarto, ob abominationem. Meretrix enim omnibus passim se prostituit, et quasi stercus calcandam se permittit: unde honesti omnes eam despiciunt, abominantur et horrent, præsertim nunc, cum morbum Gallicum, qui summum cruciatum et putorem parit, suis amasiis afflat. Denique meretrix est cloaca sordium et stercoreum. Unde *Ezech.* xvi, 25: « Abominabilem fecisti, ait, decorem tuum, et divisisti pedes tuos omni trans-eunti. » Et *Jerem.* cap. II, 20: « Sub omni ligno

frondoso tu prosternebaris meretrix. » Et vers. 36: « Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas! » Quocirca S. Chrysostomus, homil. 24 *ad Popul.*: « Fornicator, ait, nunquam est in seipso, sed in sepulchris versatur: sepulchra sunt meretricum diversoria, cum multo foetore, multa putredine sint repleta. » Et Plinius, lib. VIII, cap. xvii et xxvii: « Panthera, ait, sic avida est excrementorum hominis, ut, si in vase suspendatur altius, quam ut possit attingere, enecet sese defatigati porrectu corporis: ita nonnullis, quod foedissimum, id dulcissimum est. »

11. SPECIEM MULIERIS ALIENÆ MULTI ADMIRATI, REPROBI FACTI SUNT. — « Reprobi, » id est, improbi, non reprobati a Deo, et damnati ad gehennam; multi enim post fornicationem poenitent, fiuntque sancti et electi Dei. Ita Suarez et Vasquez I part. tom. I, *Quæst.* XXIII, disp. 95, cap. iv. Sic II *Timoth.* III, 8, hæretici vocantur « reprobi circa fidem, » quia, scilicet, veram fidem reprobant, abjiciunt, corrumpunt: hi enim græce vocantur ἀδόκιμοι; multi tamen ex illis melius edocti resipiscunt et salvantur. Secundo, proprie « reprobi, » quia multi, imo major pars mundi, ob fornicationem et libidinem, a Deo reprobatur et damnatur. Cum enim libido frequentatur, ita animum tenet et possidet, ut evelli nequeat. Unde fornicarii fatentur sæpe cum lacrymis se velle a fornicatione abstinere, sed non posse ob inveteratam consuetudinem in re tam lubrica et illecebrosa. Quocirca S. Remigius, Rhemensis Episcopus: « Dempstis parvulis, inquit, ex adultis propter carnis vitium pauci salvantur; » perinde ac ejus causa totus mundus periit diluvio, « quia omnis caro corruerat viam suam, » *Genes.* vi, 12. Quin et Seneca in *Proverbiis*: « Amor, inquit, arbitrio animi sumitur, non ponitur. Amans, quid cupiat, scit; quid sapiat, non videt. Amor extorqueri non potest, elabi potest. Amare, et sapere vix diis conceditur. » Hinc *Venus* ab ingeniosis nonnullis dicta putatur a *Ve*, id est, sine; et *vos*, id est, mente, quod hominem excæcet et mente privet. *Ve* enim prisca fuit particula privativa, ut vecors, id est, privatus corde; vesanus, id est, privatus sanitate mentis: licet Cicero *Venerem* a veniendo derivet, lib. II *De Natura deorum*: « *Venus*, inquit, dicta, quod ad res omnes veniret, atque ex ea potius venustas, quam *Venus* ex venustate. »

COLLOQUIUM ENIM ILLIUS QUASI IGNIS ARDESCIT, — in actu perfecto, ita ut non tantum in se ardeat, sed et audientes sui amore succendat, et ardere faciat. Unde Syrus, *et amor ejus sicut ignis exurit*. Est hebraismus, quo *cal*, id est, neutrum, sumitur pro *hiphil*, id est, activo. Hoc est quod ait Salomon *Proverb.* v, 3: « Favus distillans, labia meretricis: novissima autem ejus amara quasi absinthium. » Apposite Hugo Victorinus lib. *De Carnal. nuptiis vitandis*: « In favo mellis, inquit, duo sunt, scilicet, mel et cera: in facie meretricis

duo sunt, scilicet, decor et gratia, hoc est, pulchritudo oris, et dulcedo sermonis. Cera succendit ignem, mel præbet dulcedinem. Sic pulchritudo meretricis igne libidinis inflamat carnem, blandimento lenocinatilis sermonis subvertit mentem. Stillat mel ex cera, dum meretrix verba sua molit et facit dulcia. »

12. CUM ALIENA (Græce ἰπὸνδρον, id est, conjugata, maritata, quæ aliena est, id est, alterius viri uxor) MULIERE NON SEDEAS OMNINO, NEC ACCUMBAS CUM EA SUPER CUBITUM. — Docuit vitanda esse consortia virginis, viduæ, meretricis; nunc et conjugatæ vitanda esse docet, quia similis in ea est illecebra, ac majoris peccati, puta adulterii, periculum. Græca hic variant: nonnulla enim delent τὸ nec accumbas super cubitum; Complutenses legunt, μὴ κατακλιθῆς ἐπ' ἀγκλῶν μετ' αὐτῆς, id est, ne accubueris in ulnis cum ea; Tigurina, apud mulierem maritatum ne sedeas omnino, nec inter ulnas ejus recumbas. Verum Clemens Alexandrinus, lib. II *Pædag.* cap. vli, legit ut Noster, μὴ κατακλιθῆς ἐπ' ἀγκλῶν μετ' αὐτῆς, id est, nec accumbas cum ea super cubitum; et Syrus, cum domina domus ne innitaris cubito tuo (olim enim venaturi vel pransuri mensæ non assidebant in scamnis, sed accumbebant; jacentes in toris sive lectulis mensalibus, qui singuli tres convivas capiebant, ita ut cubitio innixi dorsum reclinarent in sinum alterius, puta primus in sinum secundi, secundus in sinum tertii. Suadet ergo, ne vir assidet uxori alterius, præsertim in mensa in eodem lectulo recumbendo in sinu illius, aut vice versa, quia hic uxoris alienæ contactus indecens est et illecebrosus; corpus enim feminæ est quasi ignis urens animum viri. Vel ipse mulieris tactus, ait S. Hieronymus lib. I *Contra Jovin.*, quasi contagiosus et venenatus est viro fugiendus, non minus quam rabidissimi canis morsus. Multo magis contagiosum est assidere feminæ; præter enim contactum continuum, adest jugis ejus aspectus et colloquium. Unde Syrus paraphrasticè vertit: *Ne multiples vir cum muliere sermonem, et ne prolonges cum ea narrationes, vel confabulationes tuas*. Quocirca olim apud Hebræos (ut indicat hic Siracides), Syros cæterosque Orientales, præsertim Græcos et Persas, et etiamnum apud Italos aliasque nonnullas gentes honestatis causa, in publicis conviviis feminæ separatæ a viris discumbunt, ut patet in convivio Assueri, *Esther* I, vers. 9. Apud nonnullas alias tamen gentes feminæ cum viris accumbebant, adeoque mulier in gremio viri, vir cubito innixus cœnabat, teste Rhodigino lib. XXVII *Antiq.* cap. xxv, quod proinde carpit et dissuadet hic Siracides.

Præclare S. Cyprianus lib. *De Singular. Cleric.*: « Nunquam, inquit, securus cum thesauro latro tenetur inclusus, nec intra unam caveam habitans cum lupo tutus est agnus. Ipse se voluit superari, qui hostem proprium in suas portas induxit; et intestinum gladium sibi ipse supposuit, qui lo-

cum habitationis suæ adversarii ingressibus re- seravit. » Hæc ille: vir enim mulieri cohabitans alter alteri est latro, lupo, vipera, gladius et pestis. Addit S. Cyprianus: « Qui fretus est conversari cum scandalo, sine causa dicit: Pacatus volo esse cum diabolo, » contra Apostolum dicentem: « Nolite locum dare diabolo, » *Ephes.* IV, 27, quia, scilicet, alter alteri est quasi diabolus ac gehenna; nam sibi invicem diabolicum et infernale suscitant incendium.

13. ET NON ALTERCERIS CUM ILLA IN VINO. — Græce συμβολοκοπήσης, quod primo, accipi potest pro συμβολῶν ποιῆσι, uti legit Clemens Alexandrinus lib. II *Pædag.* cap. vii, id est, symbola facias: symbolum enim vocatur convivium vel symposium, quod ex collatione cujusque convivæ instruitur, ubi, scilicet, quisque sumptum pro rata solvit. Symbolum enim dicitur a συμβάλλειν, id est conferre: unde illud: « Ex symbolis convivium celebrare, » vel apparare, quod facere vetuit Concilium Laodicense can. 54, vel, ut alii, 55. Quocirca Romana vertunt, neque agites cum illa convivia in vino; Complutenses, ne converseris cum ea in vino; Syrus, ne misceas cum ea vinum; Tigurina, ne committas cum ea compositam gratiæ symbolum; alii ad verbum, ne symbolum conferas cum ea in vino. Verum Noster, συμβολοκοπήσης, quasi verbum a se nove compositum, derivavit, non a σύμβολον, sed a συμβολή, id est congressio, conflictatio, conflictus præliaris; et κοπήσι, id est laboro, q. d. Ne labores in conflictatione, puta, ne contendas cum ea bibendo: ideoque vertit, non alterceris, scilicet, contendendo cum ea, ut tibi propinanti ad totidem vel ad æquales haustus integre calices evacuando respondeat; aut contendendo cum ea diceris, jocos, tactibus, risibus, quæ omnia concupiscentiæ sunt flabella. Gaudet Siracides compositione nova verbi κοπήσι. Sic enim superius dixit, φαντασιοκοπήσι, id est, qui laborat phantasia, phantasticus; et cap. xxxv, vers. 14, μὴ διαρρέπει. Sic et Salomon in *Proverbiis*, πορροκόπον vocat scortatorem. Porro Siracides hoc verbum mutuatus videtur ex Septuaginta. Hi enim *Deuter.* XXI, 20, habent: *Filius noster*, etc. συμβολοκοπήσι, id est, symbola confert, hoc est, comessationibus vacat, ut vertit Noster. Eadem vocem eodem significato usurpant Aquila, Symmachus et Theodotus *Proverb.* xxiii, vers. 20 et 21. De his symbolis plura dicam cap. xviii, vers. 32 et 33.

NE FORTE DECLINET COR TUUM IN ILLAM (quia tam assessio quam compositio, puta vinum, suscitatur libidinem): ET SANGUINE TUO LABARIS IN PERDITIONEM. — Græca habent πνεύματι, id est, ne spiritu tuo labaris in perditionem, dum, scilicet, spiritus tuus carnem et concupiscentiam sequens, labitur in adulterium, indeque in rixas et cædes. Unde Tigurina, ne affectu tuo prolabar in perniciem, ut vel maritus adulteræ, vel judex te propter adulterium occidat. Verum Noster pro πνεύματι, legit αἵματι, id est sanguine. Sic etiam legit Clemens

Alexandrinus, lib. II *Pædag.* cap. VII, et Syrus, qui vertit, *ne sanguine damnatus sis in inferno deorsum*. Sensus ergo est, *q. d.* Noli conversari cum uxore alterius, ne irrites ejus maritum ad jurium et pugnam, in qua effundatur sanguis tuus, vel mariti, vel utriusque, itaque labaris in perditionem vitæ tuæ, vel alienæ, ac in perditionem gehennæ æternam, uti vertit Syrus. Hinc videas magis puram, vetustam et genuinam esse Vulgatam Latinam editionem, quam sit textus Græcus. Vere Apollonius e cupidine et amore mulieris impudicæ omnia mala oriri docet, dum ita canit:

Supplicium crudele viris ac pena cupido,
E te sunt rixæ, certamina, bella, querelæ.

Secundo, apposite noster Emmanuel Sa: *Sanguine*, inquit, id est hepate, sive jecore. In eo enim est fons sanguinis, qui inde per venas in totum corpus derivatur, et consequenter in eodem est sedes concupiscentiæ. Per *sanguinem* ergo hepar et concupiscentiam accipe metonymice, ut sensus sit, *q. d.* «Ne sanguine,» id est, concupiscentia, quæ residet in hepate et sanguine, labaris in perditionem, puta in adulterium. Jungit cor hepatis, quia cor trahit hepar sanguinemque ad amandum accendit. Per cor appetitum et voluntatem accipe, aut etiam sensum et sapientiam, juxta illud vulgatum:

Cor sapit, et pulmo loquitur, fel commovet iram,
Splen ridere facit, cogit amare jecur.

SECUNDA PARS CAPITIS,

QUA POSTQUAM DOCUIT, QUÆ FEMINÆ CAVENDÆ SINT, DOCET, QUI PARITER VIRI CAVENDI SINT.

14. NE DERELINQUAS AMICUM ANTIQUM: NOVUS ENIM NON ERIT SIMILIS ILLI. — Græce *ἐπίσιος*, id est *æqualis, par*, ut vertit Tigurina; Syrus, *novus non pertingit ad illum*, tum quia vetus magis est cognitus et perspectus quam novus; tum quia cum veteri assuevisi, eique te et tua accommodasti, cum novo autem mores multos novare et mutare debebis, ut ei te accomodes; tum quia vetus longo tempore probavit suam fidelitatem et constantiam. Sunt nonnulli novarum rerum avidi, qui uti cætera, ita et amicos crebro mutant et innovant. Alii fastidiosi leviter ab amico offensi, vel si quid sibi displicens in eo animadverterint, illico eum derelinquunt, et novum quærunt. Verum in his nec stabilis amicitia esse potest, nec prudens, quia in novo amico deprehendent pariter similia, imo majora et plura, quæ displiceant. Igitur tales crebro et continuo amicos mutant; nec advertunt vitium non tam esse in amico quam in seipsis, puta novitatis aviditatem, mentis nimis teneræ et delicatæ levitatem et inconstantiam: quæ duo si resecant et mortificant, amicus vetus non displicebit; et si quid in eo displiceat, longo usu idipsum tolerare discent. Vere S. Hieronymus in cap. VII *Michææ*: «Amicus, inquit, diu quæritur, vix invenitur, difficile servatur.» Et Ben-Sira *Alphabeto* 1, littera *Besch*: «Amicum veterem ne abnegato.» Idem docuere Gentiles. Cicero, lib. *De Amicitia*, quærens an novi amici veteribus sint preferendi, sicut equis vetulis juniores anteponimus? respondet: «Indigna homine dubitatio. Non enim debent amicitiarum esse sicut aliarum rerum satietates: veterrimæ quæque (ut ea vina quæ vetustatem ferunt) debent esse suavissimæ, verumque est illud, quod vulgo dici solet: Multos modios salis simul eden-

dos esse, ut munus amicitiae expletum sit. Isocrates ad Demonicum: «Sero, ait, amicus fias; factus autem persevera.»

Mystice, vetus amicus est Deus, qui nos amando prævenit, amavitque ab æterno, et amabit in æternum. Unde S. Augustinus in *Confess.*: «Sero te amavi, pulchritudo antiqua, pulchritudo nova,» quia, licet antiqua, ita tamen diligentem et contemplantem delectat, ut ei videatur semper esse nova. Idem, lib. *De Amicitia*, cap. X: «Fundamentum amicitiae, Dei amor est, ad quem omnia quæ vel amor suggerit, vel affectus, omnia quæ occulte aliquis spiritus vel palam suadet amicus, referenda, et diligenter sunt inspicienda, ut quidquid astruitur, fundamento conveniat.» Et S. Hieronymus in cap. VII *Michææ*: «Si vis, ait, vera amicitia delectari, esto amicus Dei, sicut Moses, qui loquebatur Deo quasi amicus ad amicum. Esto amicus, ut Apostoli, ad quos Salvator ait, *Joan. XV, 15*: Jam non dicam vos servos, quoniam servus nescit quid velit dominus; sed dicam vos amicos, quoniam perseverastis mecum in omnibus tentationibus meis.»

15. VINUM NOVUM, AMICUS NOVUS: VETERASCET (ita Romana; sed Rabanus, et alii legunt, *veterascat*), ET CUM SUAVITATE BIBES ILLUD, — *q. d.* Sicut novum vinum, puta mustum, cum sætate defæcatur, vim suam exerit, corroboratur, incalescit, fitque suave ad bibendum: sic plane et amicus novus; non ergo novus abjiciendus est ex eo quod veterem illi præposuerim, sed sustinendus est, ostendendo ei amorem et confidentiam, donec veterascat; tunc enim senties ex ejus amicitia suavitatem, æque ac utilitatem non modicam. Esto enim mustum dulce sit, et dulcius vino veteri, tamen, quia turbidum est et fæculentum, ac cru-

dum et inægestum, hinc minus sanum est, minusque generosum et gratum appetitui virili, ac propriam vini suavitatem, puta, vinosum saporem, non continet. Quocirca Christus *Luc. V, 39*: «Nemo, ait, bibens vetus (vinum), statim vult novum; dicit enim: Vetus melius est.» Hinc proverbium. «Vino veteri utere.» Quod mystice de sapientia intelligitur: hæc enim ab antiquis doctoribus melius discitur quam a recentibus et novis. Ergo, o Christiane, illa fides, illa doctrina, illa religio, quæ a tempore Christi et Apostolorum in Ecclesia consenuit, bibenda est. Unde Græce est, *si inveteraverit*; vel, ut Tigurina, *inveteratum, demum bibes cum voluptate*; Syrus: *Amicus novus, sicut vinum; et cum inveteraverit, potabis eum.*

Audi Macrobius et Plutarchum, lib. III *Synopsiæ*.; apud Rhodiginum, lib. XXVIII, cap. XXXVII: «Vini infantia, quæ prædulcis sentitur, mox dum in pubertatem abit, suavitatis induit proprietatem.» Ergo vinum novum, cum infans est, dulce quidem, at suave non est, quia vinosum saporem non habet. Unde Homerus dulcedinem mellis, suavitatem vino tribuit. Et Aristoteles, lib. IV *Meteor*: «Vinum prædulce, ait, nomine quidem vinum est, re et opere non est: succus enim vinosus non est, ac propterea temulentiam minus affert,» puta, minus inebriat quam vina vinosi saporis.

16. NON ZELES GLORIAM ET OPES PECCATORIS. — *Zelus* multa significat, multosque actus complectitur: zelare enim *primo*, est invidere; *secundo*, dolere et indignari; *tertio*, vehementer amare; *quarto*, æmulari et imitari. Unde Syrus: *Ne æmuleris virum impium, quia nescis quis sit finis ejus.* *Primo* ergo, sensus esse potest, *q. d.* Ne invidias peccatori suas opes et gloriam, quia brevi hæc cum eo corruent et subvertentur. *Secundo, q. d.* Ne indigneris quod peccatores sint opulenti et gloriosi. Sic David ait *Psal. LXXII, 3*: «Zelavi super iniquos, pacem (id est, prosperitatem) peccatorum videns.» Unde hunc et zelum et indignationem de felicitate impiorum habuerunt multi Sancti veteris Testamenti, qui de ea quasi expostulant cum Deo, ut *Habacuc* cap. I, 13; *Jerem. XII, 1*; *Job XXI, 7.* *Tertio, q. d.* Ne ames et concupiscas opes et gloriam peccatoris. *Quarto*, ne imiteris peccatorum actus et modos ad comparandum opes et gloriam, juxta illud *Psal. XXXVI, 1*: «Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem.» Multi enim justii pauperes, videntes impios prosperari et ditari, secuti sunt eorum semitas, factique sunt impii, ut similem prosperitatem et divitias consequerentur.

Rationem subdit: NON ENIM SCIS QUÆ FUTURA SIT ILLIUS SUBVERSIO. — Græce *καταστροφή*, id est *finis, exitus*, ut vertit Syrus et Tigurina; item *subversio*, vastatio, interitus, mors. Unde ultimæ tragædiæ pars desinens in mortem vel calamitatem, vocatur *catastrophæ, q. d.* Nescis, aut non cogitas, nec

consideras, quod hæc peccatorum felicitas brevi subvertenda sit, et convertenda in magnam infelicitatem, paupertatem et ignominiam, perinde ac lætum tragædiæ initium in tristem desinit catastrophem. Id enim sæpe fit in hac vita, et semper in futura.

17. NON PLACEAT TIBI INJURIA INJUSTORUM. — Rabanus et S. Augustinus in *Speculo* legunt, *justorum*; sed eodem redit sensus, *q. d.* Non placeat tibi injuria, quam justii at injustis patiuntur. Græca habent, *μη εὐδοκίσης ἐὶδόναις ἀσεβῶν*, quod Complutenses vertunt, *ne placeas tibi approbationibus impiorum*; Romana, *non bene sentias de beneplacito impiorum*; Tigurina, *quod placet impiis, tu non probes*; alii, *ne idem tibi placeat, quod impiis*; Syrus, *ne æmuleris iniquum, qui prosperatur.* Hæc versiones, licet verbis differentes, eodem tendunt; sensus enim est, *q. d.* Impiis summe placet prosperitas, opes et gloria, cum omnia illis ex sententia fluunt, illudque quasi summum bonum maximi æstimant, ideoque ut ea acquirant, injuriam crebro faciunt aliis, per rapinas, calumnias aliasque injustitias: at tu qui sapiis, noli illos æmulari, noli tale habere beneplacitum, ne magni facias laudes, vel appetas eorum prosperitatem.

SCIENS QUONIAM USQUE AD INFEROS NON PLACEBIT IMPIUS. — Cui? Respondet *primo*, Lyranus et Dionysius, Deo, hoc sensu, *q. d.* Impius non placebit Deo in hac vita; at in altera placebit ei, cum impietatis penas luet apud inferos: ibi enim placebit Deo et Sanctis in pœna justaque vindicta, qui hic displicuit in culpa. *Secundo*, melius Jansenius, *q. d.* Impius adeo non placeat Deo, ut eum brevi ad inferos sit præcipitaturus, juxta illud *Psal. XLVIII, 15*: «Sicut oves in inferno positi sunt: mors depascet eos.» *Tertio*, alii plenius repetunt tibi, quod præcessit, et per ellipsin supplet, *cum descendet, vel descendens, q. d.* Quoniam descendens, vel cum descendet usque ad inferos, non placebit impius. Sic *Job XXIV, 19*: «Usque ad inferos, inquit, peccatum illius,» supple cum Chaldæo, *deducet eum.* Sic S. Joannes *epist. I, cap. V, 16*, vocat «peccatum ad mortem,» quod hominem ad mortem deducit. Sic *Prov. II, 18*, dicitur: «Et ad inferos semite ipsius,» supple, tendunt, vel descendunt. Sensus ergo est, *q. d.* Non placeat tibi injuria impii, quia tibi non placebit ejus pœna; nam impius ipse ob hanc injuriam usque ad inferos deprimitur, ibique acerrime punietur: sicut ergo tunc tibi non placebit impius in inferorum tormentis, sic nec tunc tibi placeat in suis prosperitatis blandimentis, quibus dominatur, aliisque iniquus est, et injurias infert.

Unde Græca pro *non placebit*, habent *μη δικαιοσύνην*, id est, *non justificabuntur impii usque ad inferos.* Quod *primo*, explicari potest, *q. d.* Adeo non justificabuntur impii, ut damnandi sint et relegandi usque ad inferos. *Secundo*, Tigurina

vertit: *Memento impios usque ad inferos nihil esse acturos; Vatablus, nihil esse dicturos, quod iustum sit. Tertio, alii vertunt: Memento quod impii usque ad inferos non sint evasuri penas, sed eas incursum, ut τὸ μὴ διασωθῆσαν, id est, non justificabuntur, sit idem quod iusti, insontes et immunes a poena non declarabuntur: sic enim justificare subinde idem est quod iustum declarare, ut cum dicitur: « In conspectu tuo non justificabitur omnis vivens. » Rursum per miosin, non justificabuntur idem est quod damnabuntur. Sic insons, sive innocens, capitur pro impunito, I Regum xxvi, 9; Prov. xi, 21; Exodi xx, 7, ubi dicitur: « Nec enim insontem habebit Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra. » Insontem, id est impunitum, ut explicatur Deuter. v, 11, q. d. Deus enim acriter punit. Quarto, Delrio Adagio 197, in digressionem 2, loco 77: « Impii, inquit, usque ad inferos non justificabuntur, » id est, justam et condignam meritorum mercedem (puta, æterna supplicia) non percipient, donec ad infernum descendant, ubi nemini amplius poterunt nocere, et de ipsis fiet iustitia; ideo tunc demum placebunt Sanctis in poena, quibus viventes displicuerunt in culpa, juxta illud Psal. lvi, 41: « Lætabitur iustus cum viderit vindictam: manus suas vabit in sanguine peccatoris. » Sic Itali, Galli, Germani, Hispani, Belgæ dicunt justificari, vel iustitiam reum, cum a iudice per carnificem occiditur: tunc enim reo jus suum, puta supplicium ei debitum, redditur. Quinto, Syrus vertit: *Recordare quod usque ad mortem non vincit, q. d. Impius in hac vita per potentiam vincit, ac per injuriam opprimit justos, sive in iudicio, sive extra illud; at non semper vincet et opprimit, adeoque tandem a morte vincetur, victusque trahetur ad inferos; solet enim Scriptura elidere et infringere prosperitatem et injurias impiorum per commemorationem finis et poenæ, quæ eos manet in morte et in gehenna.**

Noster pro διασωθῆσαν videtur legisse εὐδοκίαν, id est, placebit. Siracides enim pulchre lusisse videtur in hoc verbo, q. d. Non placeat tibi injuria impiorum, quia non placebit tibi vindicta et flamma inferorum, quæ iis a Deo præparata et destinata est ab æterno; non placeat tibi culpa, ne placere cogatur et poena; non placeant tibi impii, ne placere cogantur et inferi.

18. LONGE ABESTO AB HOMINE POTESTATEM HABENTE OCCIDENDI, ET NON SUSPICABERIS TIMOREM MORTIS, — q. d. Non anxieris timore mortis, non suspicaberis timide mortem; ut per enallagen nomen ponatur pro adverbio, puta timorem, pro timide; non laborabis, nec torquebis te suspitione timida et anxia mortis. Qui enim suspicantur se in periculo mortis versari, hac suspitione et timore jugiter se cruciant; unde minimos rumores et strepitus expavescunt, instar leporum omnia pavidi circumspiciunt, omnia suspecta habent. Tigurina: *Procul absiste ab homine potestatem necis habente,*

nec timore mortis eris anxius; Syrus: Elongare ab homine, qui habet potestatem occidendi, et ne timeas a timore mortis. Noster pathetice vertit: « Non suspicaberis timorem mortis, » quia suspicaces et timidi, præsertim in periculis constituti, pleni sunt suspitionibus et timoribus, ac timent ipsos timores, eosque ita vive imaginantur, ut suspicentur se eos videre, quasi spectra quædam et larvas, umbrasque mortis, quæ suspiciones et timores continui mortis, longe graviore sunt ipsa morte, imo multis inortibus, juxta illud: « Pejor est bello timor ipse belli. »

Palacius per habentem potestatem occidendi intelligit tyrannum; verum plenius generatim accipias quemvis principem, qui jus habet vitæ et necis, præsertim infidelem, quales extra Judæam erant omnes ævo Siracides. Qui enim talem offendit, incurrit periculum vitæ, idque sæpe ob levem duntaxat offensam. Principes enim potentia elati non raro sua potestate utuntur, imo abutuntur ad libitum, ideoque ambitione, vel studio vindictæ excecati, parva de causa hunc illumve capite mulant, uti subinde vidimus, crebro audivimus et legimus. Ita fecit Nero, cujus sententia, teste Suetonio, hæc erat: « Nemo principum ante me scivit quid et quantum sibi liceret. » Caligula vero Antonie aviæ pro sua auctoritate momenti, ut quædam secus ageret, respondit: « Memento mihi omnia in omnes licere. » Quocirca sapienter Philosophus dicitabat, ad regem accedendum esse quasi ad ignem, nec nimis prope, ne ab eo aduraris; nec nimis longe, ne non calefias ab eo. Aneas Sylvius, qui postea creatus Pontifex, dictus est Pius II, lib. I Comment. de gestis Alfonsi: « Illi, inquit, aulici plurimum sapiunt, qui accepto beneficio, vel mediocri, curiæ valedicunt. Ostendunt enim animum suum expletum esse, et periculo se subtrahunt, quod aulicos sæpe corripit, qui veluti sues, ubi saginati sunt, in cenam domini mactantur. » Hinc patet, quam vitrea et fragilis sit principum amicitia, quamque ipsi sint vitrei, dum tam facile irritantur; et ex alia parte vitreus est subditus, ut facile in offensam aliquam labatur, qua principis iram in se concitet. Jure ergo monet Siracides ab eo esse secedendum.

19. ET SI ACCESSURIS AD ILLUM, NOLI ALIQUID COMMITTERE (Græce μή πλημμελήσῃς, id est, non delinquas, NE FORTE AUERAT VITAM TUAM. — Græca addunt, παραχρήμα, id est, continuo, protinus, illico; Syrus, et si appropinquaveris, ne condemnes spiritum tuum, id est, ne facias aliquid condemnatione dignum, vel ne des ei occasionem te condemnandi, q. d. Cautus esto, et caute omnia circumspice, ne quid vel leve committas, ob quod ipse te condemnet, et morti adjudicet. Unde sequitur:

20. COMMUNIONEM MORTIS SCITO. — Hæc verba jam desunt in Græco et Syro. Sensus est primo, q. d. Cogita, et cogita, quam apud principes mor-

tes et extrema supplicia sint communia, multoque corripiant, quamque causæ mortis inferendæ apud eos sint variæ, communes et multiplicæ, eaque sæpe parvæ et exiguæ. Ita Jansenius. Quare cave ne te vel una earum involvat. Secundo, q. d. Habitare cum principe habente potestatem occidendi, præsertim cum tyranno, perinde est ac habitare cum morte, communicare cum morte, quia facile mortem, quam in cerebro et manu gerit, tibi communicabit et irrogabit. Scito ergo familiaritatem et communicationem cum principe esse communionem cum morte. Ita Lyranus. Unde hisce recte competit illud Apocal. vi, 8. « Ecce equus pallidus: et qui sedebat super eum, nomen illi Mors, et infernus sequebatur eum, et data est illi potestas interficere gladio. » Simili, sed augustiori phrasi et sensu ait Paulus I Corinth. cap. x, 16: « Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? » q. d. Calix consecrationis, puta, Eucharisticus, quem in sacrificio Missæ ex Christi institutione consecramus, nonne ipsum Christi sanguinem nobis communicat?

Exemplum hujus communionis mortis est in Mezentio tyranno, amaro vitæ pariter ac mortis tortore, qui vivos colligabat mortuis, adversos adversis, scilicet, os ori, nares naribus, manus manibus, pedes pedibus adaptans, ut eorum fetore tabescentes enecarentur, de quo Valerius lib. IX, cap. II, et Virgilius VIII Æneid. .

Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus, atque oribus ora
(Tormenti genus), et sanie taboque fluentes
Complexu in misero longa sic morte necabat.

Cujus meminit Clemens Alexandrinus in Protreptico. Porro communionem hanc mortis explicat, dum subdit:

QUONIAM IN MEDIO LAQUEORUM INGREDIERIS (q. d. Si verseris in aula principis et tyranni, continuo incedes inter laqueos, id est, insidias et pericula mortis), ET SUPER DOLENTIUM ARMA AMBULABIS. — Legit Interpres, ἐπὶ ἀλγόντων πολεμικά, id est, super iratorum et ira dolentium ac frementium, qui in cædes et strages ruunt, arma ambulabis, q. d. Ambulabis super arma, quibus tyrannus multos occidit, multosque vicissim fecit dolentes, ac simili modo facile te occidere et dolentem efficere potest, q. d. Versaberis in certo periculo mortis, ut videaris eam semper præsentem habere et cernere. Addit Jansenius, per dolentes accipi posse vulneratos et prostratos in prælio, jam dolentes et gementes, ac vicinam mortem expectantes. Hi enim cum cadant armati, in arma sua procumbunt, q. d. Ambulas quasi super vulneratos et saucios ad mortem, hoc est, inter saucios et occisos a tyranno vitam agis morti proximam, ideoque periculosam, miseram et infelicem. Jam legunt, ἐπὶ ἐπὶ πύργων πόλεως, id est, super pinnaculis civitatis, puta, super loca periculosissima ambulabis; qui enim ambulat super pinnas urbis, expo-

nit se evidenti periculo lapsus et necis, ne, scilicet, ex alto in præceptis corruens, ad terram vel saxa albidatur. Similis ergo eris funambulo, qui in fune in aere tenso ambulans, singulis momentis videtur ex alto in præceptis ruiturus. Tigurina: *Scito per medios laqueos transire te, et per urbium pinnas ingredi; Syrus: Scito quod inter laqueos incedis, et super retia ambulas. Sicut ergo difficile est, et pene impossibile, ut undique ambulans inter laqueos, ita caute ambulet, ut omnes omnino evadat: dum enim unum cavet, alterum vix potest cavere; et si tres quatuorve cavet, incidit in quintum: ita si in uno alterove principi places, vix cavere potes quin in aliquo alio displiceas, si pius es, Deoque servire, et conscientie satisfacere satagis.*

Mystice, in hac vita ambulamus in medio queorum, quos nobis tendunt mundus, caro, daemon callidissimus, potentissimus et ferocissimus. Unde S. Antonius, teste S. Athanasio, vidit totum hunc mundum usque ad caelos plenum laqueis, ac ingemiscens rogansque: « Domine, quis evadet hos laqueos? » audivit, « humilitas. » Audi S. Augustinum in Psal. cxli: « Ignoras, ait, quia in medio laqueorum ingrederis, ait Scriptura. Quid est in medio laqueorum? In via Christi. Et hinc laquei, et hinc laquei; laquei a dextris, laquei a sinistris; laquei a dextris, prosperitas sæculi; laquei a sinistris, adversitas sæculi; laquei a dextris, promissiones; laquei a sinistris, terrores. Tu in medio laqueorum ingredi, a via noli discedere, nec promissio te capiat, nec terror elidat. »

Egregie S. Chrysostomus, homil. 4 ad Populum: « Agnosce, inquit, quod in medio laqueorum transis, et super propugnaculis urbium ambulas; » ac ponderat τὸ ambulas, q. d. Non pertransis et præteris, sed continuo et assidue inter pericula multiplicia ambulas, eaque non patientia, sed occulta et insidiosa; hæc enim significat laqueus: « Obumbratus est, inquit, laqueus, quia non aperte apparet mors, neque manifesta elades; sed undique obtecta adjacet: sicut enim pueri terræ laqueos, quos avibus tendunt, sic diabolus vitæ voluptatibus peccata circumtextit. Et si lucrum occurrerit, ne lucrum aspicias solum; sed scrutare diligenter, ne forte mors et peccatum intra lucrum sit absconditum: et si videris, refuge. Rursum, cum delectatio et voluptas occurrerit, ne voluptatem solum respicias; sed ne forte iniquitas aliqua in voluptatis profundo obumbrata sit, diligenter considera: et si inveneris, resilito. Sive consuatur quispiam, sive aduleatur, sive obsequatur, sive honores polliceatur, sive quodcumque aliud, omnia cum diligentia examinemus, et undique consideremus, ne forte damnatum aliquid, ne forte periculum aliquod ex consilio, vel honore, vel obsequio nobis eveniat, et ne celeriter et inconsiderate accurramus. »